

KALANDOZÁSOK ÉS GÖRÖNGYÖK (I.)

Naplómból — magánügyek és dátum nélkül

Mint annyi minden korunk tudományos eredményeiből, az is szinte követelhetetlen, ahogy a régészek és antropológusok – újabb és újabb leletek-re bukkanva – egyre öregbitik az Emberiséget. Olvasom például, hogy bizonyos Desmond Clark, a Kaliforniai Egyetem antropológusa, fölfedezésével nem kevesebb, mint négyszázezer évvel nyújtaná meg – tapintatlanul – éveink számát. A Föld életkorához képest ugyan mindössze másodpercekkel, mégsem csodálkoznék, ha kialakított mércéinkkel a kezünkben, önmagunk iránti türelmünk fogyatkozását érzékelnénk: ennyi évvel mögöttünk még mindig csak idáig jutottunk? Eddig a mai világállapotig? Ha elég optimizmus dolgozik valakiben, felröppenthet egy-egy közhasználatú módszertani biztatást, afféle jó tanácsot: nézzük kicsit hunyorítva és megfélelő szemléleti távolságból az inkriminált éveket, miként bizonyos festményeket. Neim lesz okunk panaszra – ennyiből ennyire futotta... Vajon? – tebetnénk fel az ismert szkeptikus kérdést. És ha mégis beletörőd-nénk, nem lehetünk biztosak, hogy minden lehetséges kérdést elbáritottunk. De lesz-e időnk többre? – kérdezné a pesszimista, aki sobase bajlandó a fenekén maradni, abban a bizonyos Most-ban. A Desmond Clark-féle tudósok pedig csak fokozzák a kételyeit. Ennyi elkótyavetyélt év!

DOBSINA. A barlang szájából árad a hideg, mint a hirtelen kinyitott nagyméretű hűtőszekrényből. Mégsem visszatáncorít, hanem vonz, titkokat ígérőn. Elveszve a látogatók tömegében, hamar kiderül, hogy mint minden, ami rejtett, igényt tart a bensőséges, szűk körű találkozásra. Ennyi ember között a hideget érzem, nem a jégalakzatok játékosságát, pompáját, esetleg fényességét.

Az első személy tekintetére gondolok, az eddig senki által nem látottat megpillantóra. Valahogy másról van itt szó, mint az élet egyéb vetékedőin, ahol szintén az elsőségért folyik a versengés. A tekintetben van valami kizárólagos, ami tönkreteszi a látnivalók himporát. Indítékaikban megérthetők – ha felmentést mai felfogásunkkal nem is adhatunk – azok a férfiak, akik a hozzájuk tartozó nő kíváncsiságból fellebbentett csadorja miatt képesek idegent ölni. Feltűnő, hogy a természet egyedi látnivalóira vonatkozik javarészt a tekintetnek ez a fajta kizárólagossága. (És mi a női arc, ha nem természeti jelenség?) A művészet szemlélhető eredményei döntően más jellegűek. Az Akropoliszra vagy a Scrovegni kápolna falaira szüntelenül záporozó tekintetek mintha egyre érvényesebbé tennék az eljövendő látogatók számára az Erekteion kariatidáit, Giotto freskóit.

VELENCE, a Palazzo Ducaléban a Nagytanács terme. Fokozódó izgalommal jutottunk idáig a dózsék palotájában, betekintve a birhedett börtöncellákba is. A cél mégis Tintoretto. Korábbi előítéletem Velencében oldódott, hogy aztán éles fordulattal tisztelőre váltson át a XVI. század mestere iránt. Szokványos történet, tudom. Ilyenkor már elvöböl sem akar visszuesni a korábbi véleményéhez a rajongó. A világ egyik legnagyobb méretű festményeként számon tartott Paradicsom végül nem okoz csalódást. Pedig hibetetlennek tűnt, hogy 200 négyzetméteren festőileg mindent vendbe lehet tenni. De úgy látszik, Tintoretót kimerülésre egyáltalán nem hajlamos tobzódása, amellyel művek példátlan tömegét hozta létre, a méretek felé is hasonló bevességgel fűzte. Térképző fantáziája, amelyet a misztikumot levetkező, az úrkorszakba lépő emberiség még majd újra felfedez magának, ha képeit nem eszi meg előbb a közömbös idő, itt is kalandozásra csábít. Ez a Paradicsom nem az örök megállapodottság unalma. Felbök és üdözőültek, karok és szárnyak, arcok és fények nyugtalan mozgásban vannak. A tér nem a geometria kimért tere, hanem, mint a tenger alaktalan, nyughatatlan víze, amely mégis mintha szabályszerűségeket mutatna változásaiban.

Mihelyt otthonosságom valamelyest kialakul és igyekszem ideképzélni a hatalmas festmény alá a hajdanvolt patriciusokat, önkéntelenül a jelenbéli társakra nézek, kutatom, kikkel vagyok éppen jelen. Arra leszek figyelmes, hogy egy tizennégy év körüli fiú a hívős kockát tekeri elszánt belefeledkezéssel. A Szent György-sziget felől árad be a kora délelőtti napfény. Tintoretto dinamikája mintha megemelné a Nagytanács gyűléstermét, de a fiúnak mit se számít a Mester kompozíciós fantáziája, amellyel a levegőg tagolatlan kupolájába a tér bonyodalmaít volt képes belelátni! Neki ott a feladat: átrendezni a marokba fogott teret. A bonyolultat áttekinthetővé tenni, a káoszt elrendezni. Megteremteni a Rend nyugalmát, áttekinthetőségét. Az sem akármí. Végre siker! Fölpattan, roban a csoportja után, akiktől rég leszakadt, hogy felmutathassa az eredményt és a diadala teljes legyen. Tintoretto misztikus terére ügyet sem vet. Nem kétséges, hogy Tintoretót viszont érdekelte volna a Rubik-kocka, ha Leonardo feltalálja, s Itália-szerte áruba bocsátja. Amivel természetesen nem a gyereket akarom elmarasztalni.

BEJRÚT. A terhes nő – különösen abban az időszakban, amikor a domborodó has szinte természetellenesnek tűnik –, valamiért már rég a kiszolgáltatottság jelképe a szememben. Talán a képzeletem miatt, amely inkább a veszélyeztetettség beláthatatlan körét vonja a várandós mama köré, semmint, hogy a kötelező elérzékenyüléssel közelítsek. Okát keresbenném, de az már biztos, hogy ebben a tekintetben nem változom. Effelől azóta vagyok ilyen bizonyos, mióta egy palesztin anya és gyermeke sorsáról a televízióban láttam azt a drámai tudósítást, amit valószínűleg szerte a világon sugároztak. A tűzérési lövedékek robbanása, repülőbombák hullása között menekülő asszonyt úgy basította fel egy szilánk, mintha a császármetszést brutális avatatlansággal bajtanák rajta végre. A fémdarabka lendületéből még futotta arra is, hogy a kilencedik hónapjába ért magzatot a lábán megsebezze. Lehet, hogy erre a sértésre sirt fel először az anyja nedveiben mocorgó, kényszerűen világba szakadt gyermek? És az anya jajveszékélésén átütő panaszt hallotta meg Valaki? Aki így, névte-

lenül is nagybetűvel írandó. Mert a megmásíthatatlan tragédiában az áldozatok mellett ő a hős. Volt ereje, hogy a szerencsétlen, menthetetlen anyáról leválassza a csecsemőt – elvágta a köldökzsinórt, s kiemelte a balál mocskából, amibe pedig maga is arccal bukhatott volna.

Az ilyen jelenet, ha képesek vagyunk elgondolni a részleteit, mintha az ész határán túl zajlana. Valószínűleg azzal az öntudatlansággal éli át a benne résztvevő, ahogy utunkba került kavicsot rugóink arrébb szórakozottan, s a kő még gurul, de a mozdulatunkra már nem is emlékszünk. Esetleg riasztóan éles létérzékelés közben. Minden esetre sokkal többet nem tehetünk, mint fejet bajtunk a névtelen Valaki előtt. No, nem a tiszteletünk jeléért. Sokkal inkább a kapott bizonyoságot: tanúságot tett valamiről, aminek a létét olykor már fel sem tudjuk tételezni az emberi történet végtelen helyzeteiben. Minek is nevezzük? Mintha nem futná a névadásra, csupán a jelenet önkinzó ismétlődő felidézésére, mert kevés a szó teherbírása a kép brutalitásához képest.

Hogy mindez Izrael Bejrút elleni offenzívája idején esett meg? Fontos-e, ha föltételezhetjük korábbi időkben is, és nem lehetünk biztosak a meg nem ismétlődése felől. Csak kívánhatjuk: szűnjék meg az életet hordozó nők kiszolgáltatottsága.

VÁRNA. A strandon túl, följebb, a hullámtörő kövekkel védett partszakaszon keresünk magunknak helyet. Családiás, rejtett, napozásra mégis alkalmas zugokat találni, tenyérnyi fövennyel.

Ma azonban nincs szerencsénk. Hamar megértem, miért méltatlankodott előbb egy férfi: a hullámvész ellenére jól látni az olajfoltokat. A parton rekedő tajtékkal fonálszerű barna szennyeződésként marad hátra a kisodori olaj. A visszabúzóó tenger után a homokban most nem a nedvesség elnyelődését lehet nyomon követni, hanem az olaj szétterülő pávaszemét csodálhatjuk az erős lényben. Lábammal árkot búzok, gyanúm igazolandó. Rétegenként bukkán elő a lerakódás. Följebb nézek a szabadstrand felé: bosszú méterekkel beljebb, de a partközeli sekélyebb vizekben is tömeg; lejjebb, a fizetőstrandokon szintén. Lábszáramra pillantok: barnás szélű, fekete, zsiros, apró foltok tapadtak meg rajta. Innen szedhetjük a sátorfánkat. Újabb hely után kell néznünk.

A végre alkalmas ponton sörösüveggel a kezemben szembeállok a hullámokkal. Csak annyira bent, hogy a tenger ismétlődő rohama a bokámig érjen. Mögöttem kijullad a makacsság, szeliden előmlenek, szétterülnek a hullámok. Ilyenkor leválasztódom a szárazföldről, s ha nem is maradok az ajkamig a tengerben, mégis mintha bekerítene a magány, majd gyorsan, ahogy jött, fel is számolódik. A visszavonuló víz előbb a sarkam, majd a lábujjaim alól sodorja el a homokot, szinte szemenként, aztán a fogyás a talpam alatt folytatódik, s mire szárazon maradok, lehet tán néhány centi is, amennyit sülyyedtem, úgy érzem. Pár másodpercre eltűnődbetek a helyzetemen, aztán már növekszik, duzzad a víz, közelit a soros hullám: szemibe vesz, a part érdeklő kizárólag. Úgy mellékesen, oda felé is és vissza, szemcsézi alotam a homokot. Hiába tudom, hogy nem a szárazföld tűnik el mögülem, amin a lábam megvethetném, mégis az a bizsergető állapot lesz úrrá rajtam, amely a végső kérdések felmerülésével jár, ha azok nem a valódi veszélyességükkel rontanak ránk, hanem csupán jelzik a jelenlétüket a látszatok és kellenségek közepette is.